

LIITE 1

Kiven, pronssin ja raudan muokkaajat – Etelä-Karjalan asuttaminen -tekstiin

LÄHTEET:

- Etelä-Karjalan museon (EKM) esinekokoelmat ja arkeologiset arkistot.
- Museovirasto (MV), Arkeologian osaston arkisto (AOA), Helsinki.
- Museovirasto (MV), Rakennushistorian osaston arkisto (RHOA), Helsinki.
- Museoviraston (KM) esinekokoelmat ja arkeologiset arkistot.
- Satakunnan museon kokoelmat (Sat. mus.)
- Turun yliopisto, Arkeologian oppiaineen arkisto (TYA).
- Akiander, Matthias, Herdaminne för fordna Wiborgs och nuvarande Borgå-stift, Helsingfors 1868.
- Carpelan, C., Varhain Pohjoisessa -hanke: lähtökohtia ja tavoitteita, Helsinki Papers in Archaeology 11, Helsinki 1998.
- Cederhvarf, Björn, Tietoja ”Kauskilan kappelin” kirkosta Lappveden pitäjässä – Suomen Museo – Finskt Museum 1907, s. 18 – 20.
- Granberg B., Förteckning över kufiska myntfynd i Finland, Studia Orientalia XXXIV, Helsinki 1966.
- Hiekkänen, Markus, Viipurin lääni, Rautakaudesta keskiaikaan – Karjalan synty. Viipurin läänin historia I, Jyväskylä 2003.
- Hirviluoto, Anna-Liisa, Ylämaan Myttilän rautakautisen löytöpaikan tarkastuskertomus, Käsikirjoitus Museoviraston arkeologian osaston arkistossa, 1958.
- Huurre, Matti, Kivikauden Suomi, Keuruu 1998.
- Johansson, Hilding–Gallén, Jarl, Begravning – Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 1. 2. oplage, 1980, s. 415 – 417.
- Jussila, T. 1997: Savitaipale, Rovastinoja, Kivikautisen asuinpaikan kaivaus 1997, käsikirjoitus, Museovirasto 1997.
- Jussila, T. Savitaipale, muinaisjäännösten inventointi, käsikirjoitus, Mikrolitti Oy 1996.
- Jussila, T., Savitaipale, Muinaisjäännösten inventointi, käsikirjoitus, Museo virasto 1996.
- Jussila, Timo, Joutsenon Kuormanpohjan kivikautisten asuinpaikkojen koekaivaus v. 2000, Käsikirjoitus Museoviraston arkeologian osaston arkistossa 2001.
- Juvonen, Jaana, Parikkalan historia, Jyväskylä 1996.
- Karjalainen, T., Pithouse in Outokumpu Sätös excavated in 1992 – 1994, Helsinki Papers in Archaeology 9 1996.
- Kaukiainen, Yrjö, Virolahden historia I. Lappeenranta 1970.
- Kivikoski, Ella, Die Eisenzeit Finnlands, Bildwerk und Text, Helsinki 1973.
- Laakso, Ville, Coins, radiocarbon and stratigraphy, Dating methods and their problems in connection with inhumation graves of Kappelinmäki in Lappeenranta and other Karelian cemeteries – Fenno-ugri et slavi 2002. Dating and - Chronology, Museoviraston arkeologian osaston julkaisuja N:o 10 2004, s. 56 – 60.
- Laakso, Ville, Lappeen(rannan) Kauskilan Kappelinmäen tutkimukset ja lähi-alueiden inventointi – Museoviesti 1/2001, s. 9 – 12.
- Laakso, Ville, Uukuniemen, Saaren, Parikkalan ja Rautjärven kyläkalmistojen arkeologinen inventointi 2001, Painamaton inventointiraportti, Turun yliopisto, Arkeologian oppiaineen arkisto.
- Lavento, M., Textile ceramics in Finland and on the Karelian isthmus –, SMYA 109 2001.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa, Luistari II, The Artefacts – Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 82:2, 1982.
- Lindh, A., Lyhykäinen kertomus Lappeenrannasta. Helsinki 1885.
- Luoto, J.– Kivikäs, P.– Siirpää, M.– Siirpää P., Savitaipale, Jäkäläjärvi, - Ruuniemi 28.11.1997, Kalliomaalauksen dokumentointi, Käsikirjoitus EKM 1997
- Luoto, J., Savitaipale, Kunttula yht., R. N:o 1:28, Tarkastuskertomus, EKM 1992
- Luoto, J., Savitaipale, Lantta, Vilppula, Kuppikivi, Tarkastuskertomus, EKM 1999b.
- Luoto, J., Veskansan esihistoriaa, Ihminen Saimaan altaan asukkaana – Kuiva-sensaaren kylien historiaa, Toim. Pertti Jurvanen, Pieksämäki 1999.
- Luoto, J., Välijoen seudulla on asuttu kauan – Välijoen seudun historiaa, Pieksämäki 2002.
- Luoto, Jukka, 1996. Lappeen Kauskilan kalmiston tutkimuksen nykytila – Museoviesti 1/1996, s. 21 – 24.
- Luoto, Jukka, Joutsenolainen muinaissuksi – Kotiseutu 1/1991.
- Luoto, Jukka, Maanviljelyselinkeinot Etelä-Karjalassa 3000 BC – AD 1500 – Sihti 4/1996, s.37– 57.
- Luoto, Jukka – Uusiheimala, Jorma – Kähtävä-Marttinen, Minna – Jussila, Timo – Finni, Saara, Vuosi 1997, Arkeologian vuosi Etelä-Karjalassa – Mu-seoviesti 1/1998, s. 4–10.
- Meinander, C. F., Zu Einem Schmuck vom Pianobor-Typ aus Finnland – Pronksiajast varase feodalismini. Uurimusi Baltimaade ja naaberalade arheoologiast, s. 114–122, 1966.
- Miettinen, T. Savitaipaleen muinaisjäännösten perusinventointi 1981, käsikirjoitus, Museovirasto 1990.
- Miettinen, T., Savitaipaleen muinaisjäännösten perusinventointi, käsikirjoitus, Museovirasto 1981.
- Miettinen, Timo, Etelä-Karjalan esihistoriaa – Etelä-Karjalan historian kuvia, - Etelä-Karjalan Maakuntaliiton kotiseutusarja 3. osa, s. 9 – 27, Imatra 1985.
- Miettinen, Timo, Ylämaan muinaisjäännösten perusinventointi 1981, 1985, Käsikirjoitus Museoviraston arkeologian osaston arkistossa 1990.
- Nilsson, Bertil, De sepulturis, Gravrätten i Corpus Iuris Canonici och i medeltida nordisk lagstiftning – Bibliotheca Theologiae practicae 44, Uppsala 1989.
- Paavola, Kirsti, Kepeät mullat, Kirjallisiin ja esineellisiin lähteisiin perustuva tutkimus Pohjois-Pohjanmaan rannikon kirkkohautoista – Acta universitatis Ouluensis B Humaniora 28, 1998.
- Pirinen, Kauko, Suomen lähetysalueen kirkollinen järjestäminen – Novella plantatio, Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 56, s. 42 – 81. Forssa 1955.
- Puntanen, Pia, Säkijärven ”Ylmaa” – Ylämaan historia, s. 7–20. Jyväskylä 1999.
- Ropponen, Jari, Joutsenon historia, Jyväskylä 1997.
- Rosén, R., Vehkalahden pitäjän historia I, Helsinki 1936.
- Salmo, Helmer, Finnische Hufeisenfibeln – Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 56, 1956.
- Salo, Unto, Lappeen Kauskilan varhaiskeskiaikainen kalmisto – Suomen Museo 1957, s. 35 – 55.
- Saloheimo, Veijo, Asutuksen kasvun rajat, Taloluvun kehitys ja sen tekijöitä Laatokan-Karjalassa 1500 – 1764, Joensuun korkeakoulu, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 27, 1977.
- Salonen, Kirsi, Ylinen Viipurintie, Hämeen liiton julkaisu V:45.
- Sauramo, Matti, Die Geschichte der Ostsee – Ann. Acad. Scient. Fennicae A. III. 51, Helsinki 1958.
- Suomen kartasto, Vihko 124. Helsinki 1990.
- Taavitsainen, Jussi-Pekka – Simola, Heikki – Grönlund, Elisabeth, Cultivation History Beyond the Periphery, Early Agriculture in the North European Boreal Forest – Journal of World Prehistory, Vol. 12, No 2, 1998:199 – 253, 1998.
- Takala, Hannu, The Ristola Site in Lahti and the Earliest Postglacial Settlement of South Finland, Jyväskylä 2004.
- Tawststjerna, W., Pohjoismainen viisikolmattavuotinen sota, Historiallisia Tutkimuksia I, Helsinki 1918 – 1920.
- Teperi, Jouko, Vaiheita keskiajalta viime vuosisadan alkuun – Säkijärvi kautta aikojen, s. 45 – 117. Helsinki 1952.
- Valk, Heiki, Neighbouring But Distant, Rural Burial Traditions of Estonia and Finland During the Christian Period – Fennoscandia archaeologica XI, s. 61–76, 1994.
- Valovirta, Veikko, Zur spätquartären Entwicklung Südost-Finnlands – Bull. Comm. geol. Finlande N:o 220. Helsinki 1965.
- Vilksa, M., Parikkalan historia, I osa. Käkisalmi 1926.
- von Knorring, Frans P., Gamla Finland eller Det fordna Wiborgska Gouvernementet. Åbo 1833.
- Ylönen, Aulikki, Jääsken kihlakunnan historia I. Forssa 1957.
- Ylönen, Aulikki, Lappeen kihlakunnan historia I 1620-luvulle, Lappeenranta 1976.

Elinkeinot

Konnun kantatilat jakautuivat vuosien varrella lukuisiin pienempiin tiloihin niin, että ennen sotia maanviljelyksestä elantonsa saavia talouksia oli lähes seitsemänkymmentä. 1800-luvun puolivälissä toimeenpantu isojako kasvat-ti talojen määrää yhdeksästä 37:ään ja vuoden 1900 henkikirjojen mukaan taloja oli jo 49 ja asukkaita 431. Metsien ja maiden yhteiskäytön ja karjalai-sen suurperhetalouden tilalle tuotiin Konnussakin yksityisomistus ja yksilö-l-linen tuotanto- ja elämäntapa. Maatalouden pääpaino oli pitkään ollut viljanviljelyssä, mutta 1800-luvun lopulla tuotantosuunta muuttui ja karja-talous vahvistui kun maidon kysyntä kasvoi jatkuvasti. Maidosta kimuttua voita kaupiteltiin Viipuriin, ja ennen talvisotaa Viipurin lääni oli kolmanneksi suurin maidon tuottaja koko maassa.

Konnun maanviljelijöiden ja ammattiväen välille ei voitu vetää selkeää rajaa useiden, toimeentulon kannalta tärkeiden sivuelinkeinojen takia. Sivu-ammattien vuoksi tilat olivat yleisesti pieniä, kun vähäistä peltoalaa täyden-sivät muut tienestit. Tämä eteläkarjalainen elämäntapa tasoitti merkittävällä tavalla kylän sosiaalisia eroja. Kylädemokratiaa lisäsivät maattomien sukulaissuhteet maanomistajiin. Tärkeimpiä kontuisten sivuammatteja olivat rahdinajo, metsähakkuut sekä miilunpoltto, josta saatiin hiiltä kontulaispajoihin ja Viipurin rautakauppiaille. Lisäansioita saatiin pietarilaisille kaupattavista elintarvikkeista, kotitarvetuotteista, heinistä ja polttopuista. Lisäksi Saimaan kanavan rakentaminen ja avaaminen vuonna 1856 vaikuttivat kontuisten elämään tarjoten ansiomahdollisuuksia sekä kulkureitin ja tavarankuljetus-väylän Viipuriin, että tuoden mukanaan monenlaisia ulkomaan vaikutteita. Kaupan- ja kanssakäynnin reitteinä toimivat kanavan lisäksi kaksi Kontua halkovaa tietä: Imatran-Viipurin tie ja siihen Näverinmäellä yhtyvä Imatran-Rättijärven-Viipurin tie.

1900-luvun alkuvuosikymmeninä, ennen talvisotaa, Konnun itäosissa toimi kaksi sepänpajaa, parturi sekä suutari, ja siellä asuivat myös muurari ja kir-vesmies. Pienten tilojen värittämässä länsiosassa elettiin enemmän maanvil-jelyksen varassa ja vain muutamat tekivät rakennustöitä ja hankkivat lisä-ansioita miilunpoltosta tai käymällä töissä kanavalla Pällillä. Myös koulu ja osuuskauppa sijaitsivat itäpuolella kylän keskustassa. 1930-luvun Konnussa maanviljelyn ja karjanhoidon ohella miltei joka talossa harjoitettiin yksityistä kauppatoimintaa ja kotiteollisuutta, kuten maidon vastaanottoa, puutavaran kuljetusta, sahausta ja viljan jauhamista. Jotkut naisista olivat erikoistuneet ompelutöihin, pitojen laittamiseen, kudontaan, lapsenpäästöön tai paranta-miseen. Naisten ja miesten töitä ei eroteltu tarkoin, vaan karjalaisnaiset osal-listuivat myös raskaisiin ulkotöihin, kuten heinän niittoon ja aidan rakentamiseen.

Konnun entinen syrjäseutuasema muuttui 1800-luvun alusta lähtien osaksi uuden metropolin, Pietarin, tärkeää huoltovyöhykettä. Räjähdysmäisesti kasvaneessa kaupungissa oli 1900-luvulle tultaessa jo 1,3 miljoonaa asu-kasta ja siellä meni kaupaksi lähes tulkoon mitä vain. Konnusta Pietariin vietiin muun muassa voita, lihaa ja rekiä. Takaisin tuotiin viljaa ja jauhosäkkejä. Kaupankäynnin lisäksi talonpojat harrastivat rahdinajoa eli veivät hevoskuormia Viipurista Pietariin. Pietarin kysynnän ansiosta Itä-Suomen karjatalous kohosi Länsi-Suomen edelle, ja muutenkin tiloilla tuotettiin sitä, mikä oli Pietarin kaupan kannalta edullista. Erityisesti rekien valmistuksessa, joka oli paljolti sidoksissa rahdinajoon, kontuiset menestyivät erittäin hyvin. Kontulaisen Vanhasetälän eli Honkalan rekituotanto hallitsi 1920- ja 30-luvulla Viipurin työ- ja parirekimarkkinoita. Rahti- ja kauppamatkat Pietariin päättyivät Venäjän vallankumoukseen ja Suomen itsenäistymiseen vuonna 1917. Konnun markkina-alueeksi vaihtui Viipuri, joka ei ollut läheskään niin tuottoisa kuin väkiluvultaan paljon suurempi Pietari.

Antreasta Jääskeen ja Nuijamaan Konnuksi

Antreaan kuulunut Kontu oli liitetty vuonna 1866 kyläläisten anomuksesta takaisin Jääskeen. Elämää vanhan emäpitäjän alaisuudessa oli kestänyt kui-tenkin vain viisikymmentä vuotta, sillä senaatti oli tehnyt 1900-luvun alussa päätöksen Nuijamaan seurakunnan perustamisesta. Kontu yhdessä muiden lähiseudun kylien kanssa liitettäisiin uuteen pitäjään vuonna 1906. Liitosta vastustettiin Konnussa jyrkästi, sillä uuteen Räihään rakennettuun Nuijamaan kirkonkylään ei ollut kylästä lainkaan maantietä. Muutenkin kulkuyhteydet olivat pohjois-eteläsuunnassa huomattavasti paremmat. Lisäksi rakennus- ja vaivaishoitomaksujen pelättiin muutoksen myötä nousevan. Kontuiset vas-tustivat Nuijamaan kunnallista itsenäistymistä myös siksi, että he halusivat pysyä Jääskен säästöpankissa, maanviljelysrahastossa, paloapuyhtiössä, lainajvästössä ja kansakoululaitoksessa. Nuijamaahan liittymisen myötä Konnun ikivanhat siteet pohjoisen ja itään katkesivat, mutta arkisen elämän tasolla yhteydenpito Jääskeen jatkui ja monien oli vaikea mieltää itseään nuijamaalaisiksi. Kontu oli vuonna 1939 Nuijamaan suurin ja itsenäisin kylä, jossa asui 35 neliökilometrin laajuisella alueella noin 500 ihmistä.

Talvisota

Talvisodan aikana Konnun elämä oli hiljaista ja varovaista. Evakkoon lähtö koitti 25.2.1940 ja sijoituspaikkoina kontuisilla olivat varsinaissuomalaisen Laitilan pitäjän kylät Kaivola ja Katinhäntä. Sodan päätyttyä Moskovan rauhassa vedetty raja kulki linjaa Virolahti-Nuijamaa-Simpele-Värtsilä, mikä halkaisi Konnun kylän viistosti kahtia. Se tuntui oudolta, sillä kylä oli ollut sivussa sotatapahtumista ja elämä siellä oli jatkunut lähes normaalilla tavalla.

Rajan taakse jääneen Konnun osan tuli kuitenkin olla tyhjennettynä jo kak-si viikkoa rauhanteon jälkeen.

Uusi Moskovan rauhan raja kulki Virolahdelta suoraan koilliseen, mutta Saimaan kanavan kohdalla Nuijamaan kirkolla se kääntyi äkkiä itään, kulki poikki Nuijamaanjärven ja lähti vasta Pankanjärven pohjoisnurkasta etene-mään entistä reittiään. Enson teollisuuskeskus jäi ikään kuin vahingossa Suo-men puolelle, joten raja vedettiin sillä kohtaa lännemmäs ja Enson alapuolella vastaavasti idemmäs. Tämä Nuijamaan mutka ei ole suuri, eikä valtakunnallisesti merkittävä, mutta sen ansiosta Konnun läntiset mäet pysyivät suomalaisina.

Välirauha

Kun Konnun asukkaat saivat syksyllä 1940 palata koteihinsa, vain 34 per-hettä pystyi tekemään niin. Muiden koti oli rajan takana. Sodan tuhot olivat Konnussa melko vähäisiä, mutta kontulainen kyläkuva oli muuttunut täysin. Lähes puolet kylän mäistä kuuluivat nyt Venäjälle, rajavartiosto oli läsnä ih-misten päivittäisessä elämässä, palvelut olivat jääneet rajan taa ja kaikesta oli puutetta. Samana vuonna säädetty pika-asutuslaki takasi maanviljelystä harjoittaneille mahdollisuuden jatkaa elinkeinoaan ja monet itäpuolen kontuisista saivat Valkealan Multahovin kartanon mailta tiloja viljeltäväkseen.

Jatkosota

Kun jatkosota alkoi, Konnun länsiosiin palanneet joutuivat jälleen lähtemään evakkoon. Tällä kertaa evakkomatka suuntautui Artjärvelle, mutta jäi mo-nilla vain muutaman kuukauden mittaiseksi. Aiemmin luovutetut alueet liitet-tiin joulukuussa virallisesti takaisin valtakunnan yhteyteen ja suurin osa kontuisista palasi takasin kokonaiseen Kontuun talven 1941 – 42 aikana. Vaikka kylä oli jälleen kokonainen Moskovan rauhan rajalla oli nyt sota-toimialueen raja, jota sotapoliisit vartioivat. Jatkosota oli tuhonnut huomat-tavan osan Konnun rakennuksista, mutta itäosan vauriot olivat paljon länsi-puolta pahemmat. Erityisesti maastoon levitetyt miinat vaikeuttivat jälleen-rakennusta ja kylvöitä. Vaikeuksista huolimatta siviilitoiminnot saatiin suju-maan ja eräät isännät jopa ryhtyivät vanhaan sivuammattiinsa, reentekoon.

Juhannuksen aatonaattona 1944 alkoi kontuisten kolmas evakkotaival jal-kaisin kohti Hauhoa ja Pälkänettä. Tilanteen rauhoituttua rintamalla, osa kar-jalaisista palasi vielä kerran elokuussa korjaamaan satoa. Tapahtuma sai nimen “Toinen paluu”, ja sen myötä Kontuun tuli kaksi korjuuryhmää, joi-den osanottajista jotkut olivat yhä optimistisia alkaessaan korjata rakennuk-sia ja suunnitellessaan syyskyntöjä. Moskovan välirauhansopimuksessa palat-tiin kuitenkin vuoden 1940 rajoihin ja Kontu säilyi pysyvästi kahtia jaettuna.

Sotien jälkeen Konnun itäosat asutettiin suomalaisten lähdettyä, mutta neuvostoliittolaiseen järjestelmään kuuluneet kolhoosit ja sovhoosit eivät helposti istuneet pienten tilojen maaseudulle, joten karjalainen maisema koki ikäviä muutoksia ja suuri osa entisestä rakennuskannasta rappeutui. Menetettyjen itäisten mäkien kontuisia ei juuri palannut takaisin Kontuun. Samalla menetettiin suurin osa itäpuolen ammattikäsitöläisistä ja työmiehistä, kun he hajaantuivat kukin tahoilleen ympäri Suomen. Osa sijoitettiin Joutsenon kirkokylään ja Konnunsuon Kivisaareen, ja moni palasi entisille tiloilleen Valkealan Multahoviin. Koulu jäi Kultasenmäelle Neuvostoliiton puolelle, samoin miltei kaikki kylän palvelut. Talvisodan alla Konnussa oli ollut 86 taloa, rajavedon jälkeen Suomen puolelle jäi vain 39 taloa tai talonpaikkaa. 2000-luvun alussa kylässä asuu 60 ihmistä, joista monet ovat yrittäjiä. Konnusta löytyy hirsisorvaamo, pellava- ja rypsiöljypuristamo, ratsutalli sekä maatalousyrittäjiä, joista osa harjoittaa luomuviljelyä.

Keisarinvallan aikana Kontu kuului Pietarin huoltovyöhykkeeseen ja ennen sotia se oli Suomen rintamaita, lähellä Viipuria ja Vuoksen teollisuustaa- jamaa, mutta alueluovutukset muuttivat kylän luonnetta täysin. Konnusta tuli syrjäinen rajakylä, jonka yhteydet Viipuriin ja vanhaan emäpitäjään Jääskeen katkesivat. Itäinen Kontu ei jäänyt ainoastaan Neuvostoliiton rajavyöhykkeelle, vaan oikeastaan rajan alle. Sota oli tuhonnut kohtalokkaasti Konnun asutusta ja muuta rakennettua ympäristöä, mutta vielä enemmän niitä tuhosi itse raja. Itäisen Konnun kaikki rakennukset kansakoulua lukuun ot- tamatta ovat tänä päivänä poissa. Itäisellä Konnulla ja Temolalla on uusi yhteinen nimi Dozorovo, mikä tarkoittaa Vartiokylää tai Partiokylää.

LÄHTEET

Hämäläinen-Forslund, Pirjo. Kontu – kolmasti halkaistu kylä. Konnun kylätoimikunta, 1997.

Jääsken kihlakunnan historia I vuoteen 1700. Jääsken kihlakunnan historia- toimikunta, 1957.

Lappeen kihlakunnan historia I 1620-luvulle. Lappeen kihlakunnan historia- toimikunta, 1976.

Konnun kotisivut, yksityishenkilön ylläpitämät (28.6.2007) <http://www.kontu.org/>

Etelä-Karjalan maakuntaportaali > Kylät ja kaupunginosat > Lappeenranta > Kontu (28.6.2007) <http://kanava.etela-karjala.fi/>

KUURMANPOHJA

Jääsken pitäjään kuuluneen Kuurmanpohjan koulupiirin kohtalona oli jäädä itsenäisen Suomen lunnaina talvi- ja jatkosotaa seuranneissa rajanvedoissa rajan väärälle puolelle vain pienen osan jäädessä rajan länsipuolelle. Seuraa- vassa tarkastellaan kylän asutusta, elinkeinoja ja ihmisten elämää sen raja- aluesijainnin valossa, joka on säädellyt alueen olemassaoloa jo useita vuosi- satoja. Kuurmanpohjan esimerkistä käy hyvin ilmi, miten maantieteellisellä sijainnilla voi olla historiallisten tapahtumien myötä erilainen, mutta aina tär- keä, elämää ohjaava merkitys. Tekstissä käytetyllä Kuurmanpohja -nimellä viitataan alueeseen, joka muodostui Kuurmanpohjasta, Lokkarilasta ja Kärättilästä. Tämä vanha Kuurmanpohjan koulupiiri on luonteva alue- kokonaisuus, jonka kulttuurihistoriaa ei ole elinkeinoja tai asutuksen raken- netta käsiteltäessä syytä eritellä toisistaan.

Luonnonympäristö

Maankohoamisen seurauksena tapahtunut vedenlasku muokkasi 1800-lu- vun alussa Kuurmanpohjan jokilaaksosta ja vanhoista vesijättömaista hyvin hedelmällisiä mustan mullan alueita. Tapahtuma oli omiaan vahvistamaan kylän entisestään edullisia maanviljelyyn ja elämiseen sopivia luonnonolosuhteita. Vuoksen ja siihen laskevan Kuurmanjoen rantamaat olivatkin Karjalan par- haita savialueita. Kylää halkoi syväuomainen, mutkittileva Kuurmanjoki, jo- hon yhtyi Suokumaanjärvestä (Hiirenjärvestä) alkunsa saava Hiirenjoki. Kuurmanjoen latvoilta Humalniemestä saatiin veden rajasta savikerrostumasta ketriä eli imatrankiviä. Näitä moninaisiin muotoihin hioutuneita luonnonkiviä, myytiin kylän läpi matkaaville turisteille. Kirkasvetisemmässä Hiirenjoessa oli kaksi koskea: Myllykoski ja Salakkakoski. Hiirenjoki yhtyi Kuurman- jokeen puoli kilometriä ennen Kuurmanselkää ja vesistö laski Kuurmanrannan ja Kärinniemen kautta Vuokseen. Lisäksi kylän vesistöihin kuuluivat Valkea- lampi, Hiirenlammet ja Kesäjärvi. Valkealammella oli kalliorannat sekä kir- kas vesi ja se oli suosittu uimapaikka. Jokilaakson toisella puolella, osuus- kaupan lähellä oli Vortsan kallio ja toisella puolella, kansakoulun lähellä, Sykerön kallio.

Kuurmanpohjassa oli useita mäkiiä, muun muassa Termäki, Hatakanmäki, Räikkösenmäki ja Lemmetynmäki. Kuurmanpohja oli muun Jääsken tavo in poikkeuksellisen rehevä ja vihreä, mikä johtui alueen maaperästä ja mikroilmastosta. Kasvistoltaan kylä oli erittäin rikas ja monipuolinen, jopa lehmus viihtyi Vuoksen ja Kuurman lehtoalueilla.

Asutus

Kuurmanpohjan kylä kuului Jääsken pitäjän länsiosan niin sanottuun nimis- miehen neljänneskuntaan. Kuurmanpohjan koulupiiri käsitti Kuurmanpohjan lisäksi, Kärättilän ja Lokkarilan alueet. Ensimmäinen kirjallinen maininta ky- län asutuksesta on maakirja vuodelta 1543. Siinä kerrotaan, että Kuurman- pohjan kylässä oli neljä täysverollista taloa: Lemmityinen (Lemetti), Seppä, Lukkarinen ja Suikkanen. Kärättilässä oli kaksi täysverollista taloa: Kärätti ja Karhi. Asutus oli syntynyt vesistöjen varsien saviperäisille maille. Vanho- jen kantatilojen talouskeskukset sijoittuivat vesistöjen varsilla olevien mäkien rinteille. Tällaisia kantatiloja olivat Hosmäki, Pullero, Lemmetynmäki, Hata- kanmäki, Monnonmäki, Hiir-Salakka ja Räikkösenmäki. Myöhemmin asu- tettiin Leistomäki, Termäki ja Suurmäki. Kylän nimi viittaa siihen, että asutus olisi alkanut Kuurmanjärven luoteispäästä.

Rajaseudun rauhattomat olot estivät pitkään väestön kasvun ja asutuksen laajenemisen Jääskessä, mikä näkyi myös Kuurmanpohjan väestönmäärissä.

Asutus laajeni Suomen sodan 1808 – 1809 jälkeisen pitkän rauhanjakson aikana. Ennen talvisotaa Kuurmanpohja oli Jääsken väkirikkaimpia kyliä, ja siihen kuului 60 taloa, mutta sota romahdutti koko pitäjän asukasluvun. Kuurmanpohja oli luonteeltaan suurkylä, eli talot oli rakennettu tiheäksi ryhmäksi, toisin kuin hajalleen sijoitetuissa seutukylissä.

1900-luvun alussa monet kylän taloista olivat harmaita ja niissä oli valkoiset ikkunanpielet. Tyypillisesti pihapiireihin kuului asuintalo, navetta, talli, aitta, vilja-aitta, puukuuri, maakellari, riihipuimala ja sauna sekä halkokuuri, ulkokuussi, kaivo ja mahdollisesti myös maituhuone. 1920-luvun alussa vanhoja rakennuksia purettiin ja samoihin aikoihin Viipurin läänin maanviljelysseura jakoi puna- ja keltamultavärien keitto-ohjeita, ja monet rakennuksista saivat väripeitteen.

Elinkeinot

Maanviljelys oli 1600-luvulla vielä alkeellista, mutta poikkeuksiakin löytyi, sillä vuosien 1623 – 1624 karjaluettelon mukaan Antti Lemmityn viljattynyrien ja karjan määrät olivat muihin verrattuna ennätysmäisiä. Edullinen ilmasto, hedelmällinen maaperä sekä vesistöjen kosket ja myöhemmin hyvät liikenneyhteydet loivat erinomaiset edellytykset viljelymenetelmien kehittymiselle. Kuurmanpohjassa toimeenpantiin myös uudisraivausta, joka liittyi murrosvaiheeseen, jossa siirryttiin lopullisesti kaskeamisesta peltoviljelyyn.

1900-luvun alussa maitotaloutta oli lähes joka talossa. Maito saatiin pysymään kylmänä Kuurmanjärvestä sahattujen jääkuutioiden avulla, jotka peitettiin kesäisin sahajauhoilla sulamisen estämiseksi. Kylässä oli ainakin kolme talonpoikien muodostamaa maidonkuljetuskimppaa, joihin jokaiseen kuului 6-7 taloa. Tämä porukka keräsi maidon tiloilta aamulla kolmen – neljän aikaan ja vei sen myytäväksi Tainionkoskelle. Kuurmanpohjassa elettiin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa vielä luontaistalouden perinteissä ja pelloilla sovellettiin kolmijakoviljelystä, joka perustui kesantoon, rukiiseen ja kevätiljaan. Itsenäistymisen jälkeisessä maa- ja metsätalouden murrosvaiheessa tilalle tuli uusi vuoroviljely ja vanhat takamaan niityt kunnostettiin kasvamaan viljaa. Viljelytavan muutokseen liittyi myös Kuurmanpohjan Osuuskassan perustaminen ja toiminta vuosien 1924 – 1940 aikana. Uudet menetelmät vaativat uusia tehokkaampia koneita, jotka olivat myös kalliita. Pankin tarjoamat palvelut syntyivät vastaamaan tähän tarpeeseen. Tilojen viljelykset olivat melko hajallaan useiden kilometrien päässä päätilasta. Kesäisin kyläläiset hyödynsivät Kuurmanjärveä, joka oli hyvin kalaisa järvi 1930-luvulle saakka.

Maanteiden teko ja kunnossapito kuului maata omistavalle luokalle. Yleisten teiden kuntoon kiinnitettiin paljon huomiota jo 1600-luvulla. Kuurman-

pohjan läpi kulki Viipuri – Imatra -valtatie, ja toinen tie vei Viipurista Kilpeenjoen, Kuurmanpohjan, Meltolan, Siitolan lauttapaikan, Virtutjoen ja Hauklapin kautta Savonlinnaan. Kylästä oli hyvät yhteydet ulkomaailmaan, joten keksinnöt ja uudet toimintatavat löysivät sinne hämmästyttävän nopeasti kohottaen ja monipuolistaen alueen elinkeinoja ja taloutta. Erityisesti Enson teollisuustaajaman läheisyys vaikutti kannustavasti kylän maataloustuotantoon. Enson torille ja Tainionkoskelle lähdettiin myymään muun muassa maitoa ja marjoja. Kuurmanpohjan Lauri Lemetin kestikievari oli palvellut kylän läpi matkaavia kulkijoita jo 1600-luvun puolivälistä alkaen. Kun liikenne lisääntyi, perustettiin kylään uusi kestikievari vuonna 1845.

Kun rautatietä ja Saimaan kanavaa ei vielä ollut, oli rahdinajo talvisin talojen huomattavin rahanhankintakeino. Pietarin ja Viipurin kauppiaat palkkasivat isäntiä tavaroiden kuljetukseen halki Etelä-Suomen aina Kemiin ja Tornioon saakka. Nuoret hankkivat lisätienestejä tekemällä maitokeikkoja Ensoon, keräämällä marjoja ja työskentelemällä sahalla.

Kuurmanpohjan Myllykoskeen 1800-luvulla perustettu Hiiren mylly ja raamisaha olivat kylän vanhimpia yhteisyrityksiä. Toinen varhainen yritys oli keskustassa Viipuri – Imatra -maantien varressa sijainnut Siljanderin nahkaverstas. Vuonna 1926 perustettiin keskelle kylää Lemmetynmäelle Patjas – Laitinen -saha, joka aloitti toimintansa vuonna 1928 kun kylä sähköistettiin. Saharakennuksen lisäksi alueella oli muuntaja, sauna ja rakennus, jossa oli sahan konttori, sekä huoneen ja keittiön muodostama asunto. Saha toi Kuurmanpohjaan työpaikkoja ja vaurautta erityisesti puun hinnan kohoamisen myötä. Sahalta valmis tavara ajettiin hevosilla Jääsken asemalle, missä lankut lastattiin rautatievaunuihin. Ennen sahaa tukkeja uitettiin Hiirenjokea pitkin Kuurmalle ja kohti Vuoksea. Autokuljetusten tulo 1920 – 1930 -lukujen vaihteessa oli suuri helpotus niin metsätoissa oleville miehille kuin hevosille. Sahan toiminta päättyi talvisotaan.

Kuurmanpohjaan avattiin vuonna 1912 Jääsken Osuuskaupan sivumyymälä, jonka seutua alettiin pitää kylän keskustana. Viipuri – Imatra -valtatien varrella sijainnut kauppa palveli jopa 120 ruokakuntaa ja siellä käytiin naapurikylistäkin, kuten Penttilästä, Salo-Issakasta ja talvella Suokumaalta. Vuonna 1938 kylään perustettiin ihmisten hyvän taloudellisen tilanteen kannustamana toinen kauppa, Kuurman kauppa Oy. Sekatavarakaupoissa myytiin kaikenlaista tavaraa laidasta laitaan ja lisää tilattiin aina sen mukaan, mistä kysyntää oli. Kaupankäynti muutti merkittävällä tavalla luonnettaan vuonna 1939, kun voimaan tuli liikevaihtovero ja käyttöön otettiin myös ensimmäiset elintarvikepulaa enteilevät ostokortit. Molemmat kaupat jäivät alueluovutuksissa Venäjän puolelle.

Kärättilän seitsemän taloa ostivat vuonna 1918 lokomobiiliin ja puimakoneen, ja muodostivat koneyhtymän. Myöhemmin Kuurmanpohjaan syntyi useita puimayhtymiä. Puintityöt loivat yhteistoimintaa talojen kesken kun koneet ja puintiväki kiersivät talosta toiseen. Kylässä pyrittiin muutenkin sosiaaliseen tasa-arvoisuuteen, mikä näkyi sukupolven vaihdoksissa maatilojen jakautumisena uusiin tiloihin, vaikka tiloista olisi tullut pilkottaessa aivan liian pieniä. Osittain luontaistaloudessa elävä Kuurmanpohja tuli toimeen pitkälti omineen. Vuosi 1919 oli kylässä vaikeaa aikaa. Kaikesta oli pulaa, espanjantauti tappoi ihmisiä, erityisesti lapsia ja siemenviljasta oli kova puute, samoin kynttilöistä ja lamppuöljystä.

Rajanvetoja

Kuurmanpohjan asukkaat joutuivat jättämään kotinsa jo venäläisten hävitysretkien aikana vuosina 1464 ja 1495. Samoin venäläiset hävittivät karjalaisia kyliä vuonna 1572, jolloin Kuurmanpohja poltettiin maan tasalle. Lisäksi kylä hävitettiin myös sotavuosina 1590 – 1595. Todellinen muutos koettiin vuonna 1743 allekirjoitetun Turun rauhan myötä kun Ruotsin ja Venäjän välinen raja siirtyi Kymijoelle ja koko Jääski siirtyi Venäjän alaisuuteen. Myös tuolloin kylä sekä kaikki sen lähistöllä olleet talot ja torpat ryöstettiin ja poltettiin.

Vuonna 1915 Kuurmanpohjaan tuli venäläisiä sotilaita linnoitus- ja patteritöihin. Töitä riitti myös paikkakuntalaisille ja muualta tulleelle siviiliväelle, ja työstä maksettiin hyvin. Vortsan ja Sykerön kallioihin hakattiin ammus- ja räjähdysainearastot. Samalla lähiseutujen metsiä tuhottiin hakkaamalla niistä tarvittavaa puutavaraa. Patterityöt keskeytyivät Venäjän vallankumoukseen ja vuoden 1918 jälkeen linnoitukset purettiin pois.

Kuurmanpohja oli myös kansalaissodassa rajalinjalla, sillä Penttilä oli punaisten hallussa ja Kuurmanpohja suojeluskuntalaisten. Kuurmanpohjassa käytiin Suokumaanjärven – Hiirenjoen linjalla kovia taisteluita kun punaiset yrittivät päästä Ensoon ja Imatralle. Helmikuussa taistelujen pahimpina hetkinä siviilit siirrettiin lyhyeksi ajaksi Vuoksen itäpuolelle turvaan.

Talvisota

Marraskuussa 1939 teille ilmaantuivat Karjalan kannakselta tulleet pakolaiset ja rintamalle päin kulkevat armeijan joukot. Kuurmanpohjan läpi kulki hyvin vilkas liikenne Viipurin suuntaan ja päinvastoin. Kylään evakuointimääräys tuli yöllä helmikuussa 1940, ja pitkä junamatka Länsi-Suomeen alkoi. Määränpäänä oli muun muassa Köyliön Kankaanpää, mutta asukkaita sijoitettiin myös Elimäelle. Maaliskuussa 1940 tuli rauha, mutta uusi valtioiden välinen raja halkaisi kylän niin, että Kuurmanpohjan koulupiiri

ja kylän ydin jäivät Neuvostoliiton puolelle. Monet tilat jakautuivat siten, että rakennukset ja viljelymaat tai metsäpalstat jäivät eri puolille rajaa.

Jatkosota

Jatkosota alkoi kesäkuussa vuonna 1941 ja rajaseudun asukkaat saivat juhanuksen alla jälleen käskyn lähteä evakkoon. Suomi valtasi menetetyt alueet takaisin jo saman vuoden elokuussa, minkä jälkeen Kuurmanpohja oli taas kokonainen. Ensimmäiset kyläläiset pääsivät muuttamaan takaisin koteihinsa elo-syyskuussa 1941, loput palasivat seuraavan vuoden aikana. Rakennuksia oli siirretty ja useita taloja tuhottu kokonaan, mutta jälleenrakennustyöt käynnistettiin saman tien. Ympäristön ja rakennusten kunnostusta hidastivat neuvostoliittolaisten kylvämät miinat ja niiden purku. Räikkösenmäen rakennuksiin perustettiin sotavankileiri, jossa oli 150 vankia. Vuoden lopussa leiri vartiomiehistöineen siirrettiin Jääskен kirkolle. Takaisinvaltauksen jälkeen Kuurmanpohjasta tuli sotatoimialuetta jossa poliisit partioivat, ja elämä oli aiempaa rajoitetumpaa.

Elämä kylässä elpyi ja maanviljelyyn, koulunkäyntiin ja muihin arjen askareisiin palattiin sodan jatkumisesta huolimatta. Kuurmanpohjan uusi vuonna 1927 valmistunut koulu oli palanut kesällä 1941, mutta koulua pidettiin vanhassa koulurakennuksessa. Kesäkuussa 1944 tilanne rintamalla kuitenkin huononi ja taistelut siirtyivät päivä päivältä lähemmäksi. Viipurin menetyksen jälkeen kuurmanpohjalaiset saivat jälleen evakuointimääräyksen ja toisille tämä lähtö kotoa oli jo kolmas lyhyen ajan sisällä. Nyt kylän asukkaiden määränpäänä ja sijoituskohteena oli Etelä-Savo. Työkuntoiset evakot saivat vielä kerran loppukesästä palata sotilaiden kanssa kylään korjaamaan satoa. Moskovan välirauhansopimuksessa valtakuntien kaakkoisraja palautettiin vuoden 1940 linjalle ja suurin osa Kuurmanpohjan kylästä menetettiin lopullisesti. Rauhan-teen jälkeen oli vielä kaksi viikkoa aikaa puida valmista viljaa, ennen kuin menetettyjen alueiden tuli olla tyhjänä 19.9.1944. Talvi- ja jatkosodassa menehtyi yhteensä 22 Kuurmanpohjan asukasta.

Elämää tynkä-Kuurmanpohjassa sotien jälkeen

Asuminen ja eläminen Suomelle jääneessä Kuurmanpohjan länsiosassa oli nyt hyvin erilaista. Raja oli tullut keskelle kyläyhteisöä ja katkonut perinteiset kulkuväylät ja vesireitit. Kotinsa menettäneiden jääskeläisten virallisiksi sijoituskunniksi ilmoitettiin vuonna 1944 Anjala, Elimäki ja Kuusankoski. Monet palasivat kuitenkin välirauhan asuinsijoilleen Satakuntaan Rauman ja Porin seuduille ja osa sijoittui Lahteen ja Helsinkiin. Lisäksi monet jäivät asumaan rajan tuntumaan Joutsenoon ja Ruokolahdelle.

Sodan jälkeen elämä oli monille kuurmanpohjalaisille puutetta, kiirettä ja jatkuvaa työtä. Rajan pinnassa esiintyi aluksi uhittelua ja röyhkeääkin käytöstä uusien naapureiden taholta, mutta tällainen käytös hiipui pikkuhiljaa ja loppui ajan mittaan kokonaan. Suomalaisten ja neuvostoliittolaisten välisten suhteiden paraneminen näkyi hyvin juuri rajalla.

Rajaseudun tilusjärjestelyjen jälkeen asuminen rajalla loppui, rakennukset purettiin ja niistä maksettiin omistajilleen korvaus. Noin viisitoista maanviljelijä-perhettä rakensi rajavyöhykkeen Suomen puolelle jääneille mailleen uuden kodin. Tynkä-Kuurmanpohjan alueelle muodostui ainakin 48 taloutta, rajavartio ja kansakoulu. Kuurmanpohjasta ja Salo-Issakasta tulisotien jälkeen yhtenäinen kyläyhteisö, jota ei hajottanut edes vuoden 1948 kuntajako, jossa Jääski lakkautettiin ja Kuurmanpohja liitettiin Joutsenoon ja Salo-Issakka Imatraan. Talouksista ei ole vielä nykyäänkään monikaan autoitunut, mutta kansakoulu on lakkautettu ja rajavartio on muuttanut Salo-Issakkaan.

Nykyisin Kuurmanpohjassa on noin 50 taloutta, joiden asiointiliikenne suuntautuu pääosin Imatrankoskelle. Kyläyhdistyksen laatiman palveluluettelon mukaan kylässä on noin 30 palveluntuottajaa. Omalla kylällä toimivat martat, lähetyspiiri ja keskustapuolueen osasto; muussa toiminnassa Kuurmanpohja kuuluu Salo-Issakan alueeseen. Vuosikymmeniä myöhemmin menetetyillä alueilla vierailleet kyläläiset ovat todenneet: *“Kylää ei enää ole, ei ole ihmisiä, ei taloja, ei latoja, on vain vihreä laakso.” “Talot ovat poissa, mutta kaunis luonto on lähes koskematon.”*

LÄHTEET

Koivunen, Hannele (toim.). Muistojen Kuurmanpohja. Jääskен Kuurmanpohjan koulupiirin kyläkirja. Kuurmanpohjan koulupiirin kirjatoimikunta, 1999.

Arponen, Antti O. Minun Jääskeni. Jääski-seura ry, 1995.

Luovutetun Etelä-Karjalan pitäjät. <http://www.lappeenranta.fi/?deptid=13927>

Tervetuloa tutustumaan luovutettuun Karjalaan.

<http://www.luovutettukarjala.fi/aloitussivu.htm>

LIITE 3

Etelä-Karjalan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokat maisema-alueet, maisemanähtävyydet ja kulttuurihistorialliset ympäristöt

(Numero kohteen edessä kertoo kohteen sijainnin kuntakohtaisessa kartassa ja selostuksessa)

Kunta	Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue tai nähtävyys	Valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö	Maakunnallisesti arvokas maisema-alue	Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
Lappeenranta		1. Linnoitus ja kaupunginlahti sekä Rapasaaren asema (VAT) 2. Kauppakatu (Wolkoffin, Tasiinin ja Hinkkasen talot, Raatihuone (VAT) 3. Keskuspuisto ja Lappeen kirkko (VAT) 4. Rakuunamäki, Lappeenrannan kirkko ja opistonmäki (VAT) 17. Kaukaan teollisuusalueen vanha osa (VAT) 22. Saimaan kanava ja Pontuksen kaivanto (VAT) 28. Salpalinja (VAT) 32. Pulsan asemakokonaisuus (VAT)		5. Lönnrotin koulukeskus (MA) 6. Poliisilaitoksen kortteli (MA) 7. Lappeenrannan vanha asema (MA) 8. Leirin alue (MA) 9. Huhtiniemen reservikasarmaialue (MA) 10. Ristikankaan kappeli ja Kesämäen koulukeskus (MA) 11. Partekin alue ja Mäntylän sairaala (MA) 12. Tykin alue ja Armilan koulukeskus (MA) 13. Alakylä (MA) 14. Taikinamäki (MA) 15. Asuinalueet: Harapainen, Kesämäki, Lapvesi, Mätkiä, Kimpinen, Kourula (MA) 16. Lappeen pappila (MA) 18. Lauritsalan kirkko ja seurakuntakeskus (MA) 19. Lauritsalan funkkiskeskusta ja Luukkaan alue (MA) 20. Hakali ja Tirilä (MA) 21. Lauritsalan kartanon alue (MA) 23. Kanavansuun alue(MA) 24. Murheistenranta ja Laihian Myllyniemi (MA) 25. Lamposaari (MA) 26. Rasalan- Lasolan kylämaisema (MA) 27. Rutolan historialliset rakenteet (MA) 29. Skinnarilan hovi ja Parkinmäki (MA) 30. Hanhijärven kylämaisema (MA) 31. Kauskilan kappelinmäki (MA) 33. Simolan asemakokonaisuus (MA) 34. Nuijamaan kirkko (MA)
Luumäki		2. Taavetin linnoitus (VAT) 4. Luumäen kirkko ja kirkonmäki (VAT) 5. Luumäen asemanseutu (VAT) 6. Salpalinja (VAT)		1. Kannuskosken kylä (MA) 3. Taavetin alakylä ja aseman ympäristö (MA) 7. Husulan kylä ja Multialan kartano (MA) 8. Sarviniemi (MA) 9. Kotkaniemi (MA)
Taipalsaari	7. Solkein kylä (VAT, VAMA)	1. Kirkon ympäristö (VAT) 2. Nikinlahti ja Jauhiala (VAT) 4. Haikkaanlahti (VAT) 5. Rehusen talo (Kurki) (VAT) 6. Salpalinja (VAT) 7. Solkein kylä (VAT, VAMA)	8. Peltoin kylä (MAMA)	3. Vitsain kylä (MA) 9. Merenlahden kylä (MA) 10. Pien-Saimaan saariasutus: Turasalo, Illukan saari, Salastinsaaret ja Orjainniemi (MA) 11. Vehkataipaleen pumppuasema ympäristöineen 12. Kutveleen kanava (MA)
Lemi		1. Kirkonmäki (VAT)		2. Salpalinja (MA) 3. Niemikylän kulttuurimaisema (MA)
Savitaipale		1. Kirkonmäki ympäristöineen (VAT) 4. Kärnäkosken, Partakosken ja Järvi Taipaleen linnoitukset (VAT)		2. Paimensaari ja Kaijanlahti (MA) 3. Olkkolanhoivi (MA) 5. Partakosken kylämiljö (MA) 6. Kaskein kylämaisema (MA)

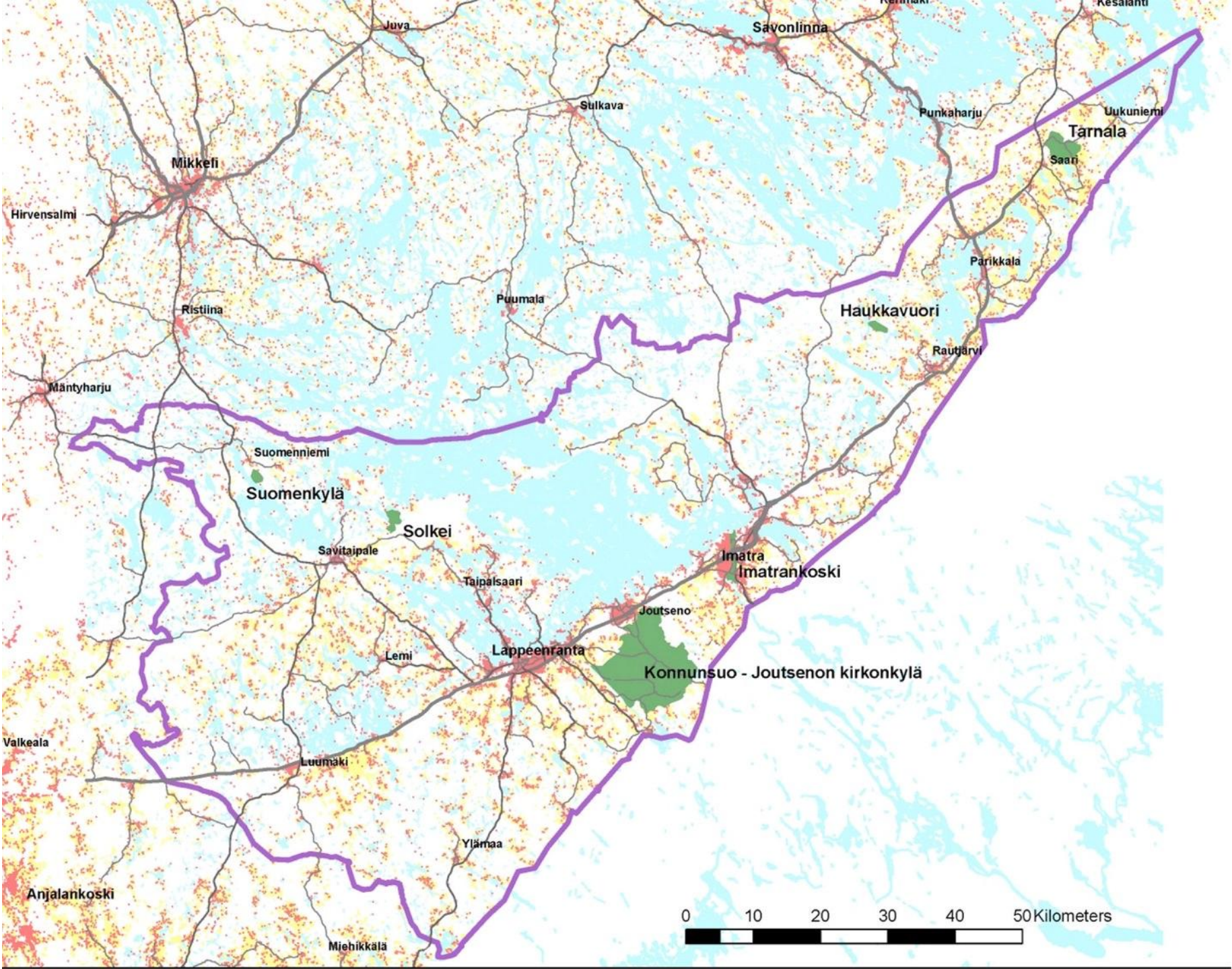
Kunta	Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue tai nähtävyys	Valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö	Maakunnallisesti arvokas maisema-alue	Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
Suomenniemi	2. Suomenkylä (VAT, VAMA)	1. Lyytikälän talo (VAT) 2. Suomenkylä (VAT, VAMA) 3. Kirkonkylä, kirkon ympäristö (VAT)		4. Kauria- Karkaus- tie (MA)
Ylämaa		1. Salpalinja (VAT) 2. Joutsenkoski VAT)		3. Pätärin talomuseo (MA)
Joutseno	8. Kirkonkylän-Konnunsuon maisema-alue (VAMA)	5. Pellisenrannan hovi (VAT) 9. Konnunsuon vankila-alue (VAT)		1. Sahatien alue (MA) 2. Kirjätien alue (MA) 3. Hackmanin konttori- ym. rakennukset (MA) 4. Karsturannan huvilat (MA) 6. Tiurun ja Rauhan alue (MA) 7. Eiskolan kylä (MA)
Imatra	3. Imatran koski ja kruununpuisto (VAT*, VAMA)	1. Vuoksen kulttuurimaisema (VAT) 3. Imatran koski ja kruununpuisto (VAT*, VAMA) 14. Kaukopään tehtaiden asuinalueet (VAT) 15. Kolmen ristin (Vuoksenniskan) kirkko (VAT) 17. Immolan kasarmialue (VAT) 18. Niskapietiläntie (VAT)		2. Imatrankosken funkisrakennukset (MA) 4. Imatran Voiman asuinalue, Kuparin alue (MA) 5. Imatrankosken aseman seutu (MA) 6. Mustalampi ja Suon alue (MA) 7. Tornansaari, Niskalampi ja Neitsytniemi (MA) 8. Harakanhovi (MA) 9. Ritikanranta (MA) 10. Sienimäen kartano (MA) 11. Siitolan kartano (MA) 12. Alvar Aallon suunnittelemat tyyppitaloalueet (MA) 13. Saimaanhovi (MA) 16. Immolan hovi (MA) 19. Viraskorven kulttuurimaisema (MA)
Ruokolahti	14. Sarajärven maantie ja Haukkavuori (rajamerkit) (VAMA)	1. Kirkonmäki (VAT) 2. Pätilän hovi (VAT*) 3. Rasilan kylämiljö (VAT) 9. Käyhkään hovi (VAT) 10. Suvorovin kanavat (VAT) 11. Raution hovi ja luonnonpuisto (VAT) 12. Salpalinja ja Syyspohjan kylä (VAT) 13. Viipuri-Savonlinna- maantie (Niskapietiläntie) (VAT) 15. Ohtaniemen tila (VAT)		4. Haloniemen huvilat ja Rantalinna (MA) 5. Hietämäki eli Gummeruksen hovi (MA) 6. Utulan kylä (MA) 7. Härskiänsaari (MA) 8. Valkinhovi (MA)
Rautjärvi	3. Sarajärven maantie ja Haukkavuori (rajamerkit) (VAMA)	6. Niskapietiläntie (VAT) 7. Änkilän kylän kulttuurimaisema (VAT) 9. Rautjärven kirkonseutu (VAT)	4. Kivijärven maisemat (MAMA)	1. Hiitolanjoen voimalat (MA) 2. Simpeleen tehdasalueen vanhat osat (MA) 5. Simpeleen kirkko ja pappila (MA) 8. Miettilän kasarmit (MA)
Parikkala	7. Tärnalan kylä (VAT, VAMA)	1. Koitsanlahden hovi (VAT) 2. Parikkalan kirkko ympäristöineen (VAT) 4. Ristimäen kartana (VAT) 7. Tärnalan kylä (VAT, VAMA) 13. Pyhämäen kulttuurimaisema (VAT) 14. Uukuniemen kirkonkylä (VAT)	5. Kaukolan kulttuurimaisema (MAMA) 10. Kummunkylä (MAMA)	3. Oravaniemen kylä (MA) 6. Savikummu kulttuurimaisema (MA) 8. Saaren vanha kuntakeskus (MA) 9. Kanavat ja järvenlaskumaisemat (MA) 11. Niukkalan kylä (MA) 12. Papinniemi (MA) 15. Rasvaniemen kylä (MA)

LIITE 4

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ja -nähtävyydet

Maisema-aluetyöryhmän mietintö II 1992, Ympäristöministeriö

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ja nähtävyydet Etelä-Karjalassa.

15 Konnunsuo - Joutsenon kirkonkylä

Sijainti: Joutseno, Lappeenranta; Etelä-Suomen lääni

Maisemamaakunta: Eteläinen rantamaa, Kaakkoinen viljelyseutu

Pinta-ala: 13 000 hehtaaria

Konnunsuon-Joutsenon kirkonkylän kulttuurimaisema on laaja ja monipuolinen viljelyalue, jota luonnehtii kaakkoiselle viljelyseudulle ominainen pienipiirteisyys ja toisaalta laajat viljovat savikkoalueet.

Maisemakuva

Pohjoisosassa on kumpuilevaa, laajojen viljelysten ja metsäkaistaleiden luonnehtimaa maastoa, johon asutus on sijoittunut hajalleen kumpareille. Näkyvät ovat laajoja ja rauhallisia ja varsinkin aluetta pohjoisessa rajaavalta Salpausselältä paikoin upeita. Keskiosaa luonnehtii tasainen, soilta raivattu viljelylakeus, jonka ankeutta korostaa metsän reunan sisäpuolelle sijoittunut asutus.

Konnunsuon viljelyaukealle luo vastakohtaisuutta sen keskellä kohoavat keskusvankilan rakennukset. Alueen itä- ja eteläosa on pienipiirteisistä ja metsäistä moreenimaastoa, jossa viljelykset ovat pienialaisia ja asutus ryhmittynyt nauhamaisesti teiden varsille.

Luonnonpiirteet

Alueen luonto on erityisen monipuolista. Suurimmat järvet ovat Eväksenjärvi, Hyötiönlampi ja Vuoksen laskeva Suokumaanjärvi. Eväksenjärvi ja Hyötiönlampi ovat suorantaisia ja Suokumaanjärvi pääasiassa luhta- ja ruovikkorantainen. Joet ovat paikoin syvissä uomissa kiemurtelevia sameavetisiä pikkujokia. Luonnon monimuotoisuutta kuvastaa soiden ja kosteikkojen runsas linnusto. Pesimälinnustoon kuuluu useita uhanalaisia lajeja, esimerkiksi ruisrääkkä, tuulihaukka, nuolihaukka, ampuhaukka ja harmaapäätikka. Alue on merkittävä myös muuttavan linnuston, etenkin hanhien ja joutsenten levähdyspaikkana. Pesimälajistostamme kadonnutta heinäkurppaa tavataan sänkipelloilla kohtalaisen runsaasti syksyisin. Eväksenjärvi ja Suokumaanjärven lounaispään lahti ovat valtakunnallisen lintuvesien suojeluohjelman kohteita.

Metsät ovat alueen pohjoisosassa lähinnä harjumänniköitä. Turvealueen reunoilla, maisema-alueen itäosissa sekä pohjamoreenialueilla on myös kuusikoita. Kasvistollisesti arvokas on Kivisaaren tikankonttiesiintymä, joka on ainut koko Etelä-Karjalassa. Tikankonttilehto on rauhoitettu luonnonsojelulain nojalla.

Kulttuuripiirteet

Laajan Konnunsuon luonnontilainen osa on runsaan sadan hehtaarin kokoi-nen Hyvättilänsuo. Konnunsuon itäosaa on vankityövoimalla raivattu pel-loksi 1930-luvulta lähtien. Länsiosaa on raivattu viime vuosikymmeninä turve-tuotantoon. Hyvättilänsuo on rauhoitettu oikeusministeriön päätöksellä.

Joutsenon ympäristön kulttuuripiirteet ovat maanviljelyksen muovaamia. Suoalueita on raivattu voimaperäisesti viljelyyn ja otettu osittain turve-tuotantoon. Eteläosa on kokonaan maa- ja metsätalouskäytössä ja maise-maa hallitsevat siellä voimakkaasti pellot ja Konnunsuon vankilan läheiset karjalaitumet.

Asutusrakenne noudattaa seudulle ominaisia piirteitä. Se on sijoittunut joko harvakseltaan kumpareiden laelle viljelysten laidoille metsän reunaan tai tyy-pillisimmin nauhamaisesti kyläteiden varsille. Itäosassa, Suokumaanjoen var-ressa, asutus on hyvin omaleimaisen näköistä. Arvokkainta rakennuskantaa edustavat Konnunsuon vankila sekä sen ja Kivisaaren osaston henkilökun-nan asutusalueet, Kähärilän ja Ravattilan koulut sekä Ala-Pappila. Maatilo-jen uudisrakentamisessa on monasti toimittu käytännöllisyyden ehdoilla van-han perinteisen tyylin kustannuksella. Konnunsuon alueella on vanhoja mai-semallisesti arvokkaita latoja. Rajumyrsky on aikanaan tuhonnut suuren osan ladoista ja jäljellä on enää muutamia. Ne on kunnostettu viime vuosina.

18 Suomenkylä

Sijainti: Suomenniemi; Etelä-Suomen lääni
Maisemamaakunta: Itäinen Järvi-Suomi, Suur-Saimaan seutu
Pinta-ala: 500 hehtaaria

Suomenkylä on Kuolimon järven rannalla sijaitseva pieni Suur-Saimaan seu-dun maatalouskylä, jonka kulttuuripiirteet ja varsinkin rakennuskanta on perinteistä ja hyvin säilynyttä.

Maisemakuva

Kylä sijaitsee avarassa ja kumpuilevassa moreeni- ja vesistömaisemassa yhtenäisten viljelysten keskellä. Maiseman kauneus perustuu suurelta osin erittäin hyvin säilyneen ja kauniistientisöidyn vanhan rakennuskannan muo-dostamaan tasapainoiseen, pienimuotoiseen kokonaisuuteen. Kylän keskeltä avautuu hieno näkymä 50 metriä alempana olevalle Kuolimolle.

Luonnonpiirteet

Kylä sijaitsee laakealla ja avoimella kumpareella, joka viettää lounaassa voi-makkaasti Kuolimon rantaan. Kumpare muodostuu Suur-Saimaan seudulle tyypillisesti luoteis-kaakkosuuntaisesta moreeniharjanteesta.

Kylän alueella on keskeisellä paikalla vanhoja lehtipuita. Pihoissa on moni-lajista piennarkasvillisuutta.

Kulttuuripiirteet

Kylä käsittää 24 vanhaa talonpoikaistilaa. Rakennukset ovat pääosin vuosi-sadan alusta ja muodostavat pihapiireineen eheitä rakennusryhmiä. Valtaosa asuinrakennuksista on kunnostettu alkuperäistä asua ja tyyliä kunnioittaen, ja joistakin löytyy vielä seudun kulttuuriperinteitä kuvaavia yksityiskohtia. Kyläkuvassa kiinnittyy huomio myös poikkeukselliseen siisteyteen ja hyvin hoidettuun ympäristöön.

Kylän halki kulkee harjanteen suuntaisesti kyläraitti, josta erkanevat tiloille johtavat pikkutiet. Tien varsia elävöittävät suuret puut ja omenatarhat

19 Solkei

Sijainti: Taipalsaari, Savitaipale; Etelä-Suomen lääni
Maisemamaakunta: Itäinen Järvi-Suomi, Suur-Saimaan seutu
Pinta-ala: 200 hehtaaria

Solkei on edustava pienimuotoisesta asutuksesta ja pientiloista koostuva Suur-Saimaan seudun rantakylä, jolla on kiinnostavien kulttuuripiirteiden lisäksi huomattava maisemallinen arvo.

Maisemakuva

Alueen maisemaa luonnehtivat Suur-Saimaan seudulle tyypillisesti sokkeloinen vesistö ja vaihtelevat pinnanmuodot. Luonnonkauniin Saimaan lahden poh-jukassa sijaitseva vanha ky lä istuu kauniisti kumpuilevaan ja pienipiirteiseen maisemaan, jota elävöittävät kivikkoiset pelto- ja niittylaikut, rehevät rantaluhdat ja pensastot sekä kiemurteleva vanha maantie. Kokonaisuus on monivivahteisuudessaan ja perinteisyydessään viehättävä.

Luonnonpiirteet

Saimaan rikkonainen rantaviiva, lukuisat lahdet, niemet ja saarekkeet hei-jastuvat alueen luonnonpiirteissä. Toinen seudun luontoa hallitseva tekijä Toinen Salpausselkä kulkee alueen halki, pitkin lahden pohjoisrantaa. Sai-maan Solkeinlahti, jonka pohjukkaan kylä on muodostunut, on matala ja ruohikkoinen ja kokonaisuudessaan hyvin kaunis. Sillä on lintuvetenä pai-kallista arvoa.

Kulttuuripiirteet

Solkein kylä on syntynyt 1500-luvulla tärkeänä vesireittinä käytetyn Sai-maan rannalle. Suur-Saimaan seudun karuudesta ja maanviljelyn niukoista edellytyksistä kertovat kivikkoiset peltolaikut sekä pienet maatilat ja pienet peltoalat.

Pientilat sijaitsevat harvakseltaan lahden pohjukassa olevien kumpareiden laella. Suureksi osaksi vanhat ja perinteiset rakennukset ovat tärkeä kylän kulttuurimaiseman eheyttä ylläpitävä tekijä. Muutama uudehko ulkorakennus rikkoo kuitenkin kulttuurimaiseman yhtenäisyyttä.

Maantie kaartelee kauniisti kumpuilevassa peltomaisemassa, jonka tien varsi-näkymiä elävöittävät pienet koivikkosaarekkeet

22 Imatrankoski

Sijainti: Imatra; Etelä-Suomen lääni
Maisemamaakunta: Eteläinen rantamaa, Kaakkoinen viljelyseutu
Pinta-ala: 50 hehtaaria

Imatrankoski on ollut viime vuosisadalta lähtien maamme tunnetuimpia maisemanähtävyyksiä, johon liittyy massiivisen kosken rannalla sijaitseva Koskipuisto sekä vanha Valtionhotelli.

Maisemakuva ja luonnonpiirteet

Imatrankoski sijaitsee Vuoksen uomassa, joka on aikanaan ollut komeudessaan vaikuttava koski. Nykyisin kosken uoma on useimmiten kuiva, mutta kesäisin järjestetään koskinäytöksiä useita kertoja viikossa, jolloin vettä juoksutetaan uomassa. Koskiuoma on jyrkkine rantakallioineen luonnonpiirteiltään vaikuttava ja voi antaa kuivanakin käsityksen muinoin vapaana virranneen kosken mahtavuudesta.

Uoman keskellä on vanhaa metsää kasvava saari, Koskipuisto, jonka alueella on hiidenkirnuja. Saari suurine puineen antaa suurelle, kivikkoiselle koskiuomalle elävyyttä. Imatrankosken partaita on hoidettu puistomaisesti 1700-luvun lopulta lähtien.

Kulttuuripiirteet

Kosken länsirannalla on rakennus- ja kulttuurihistoriallisesti arvokas vuonna 1903 rakennettu Imatran Valtionhotelli, joka on entisöity. Hotellin kohdalla kosken ylittää vanha silta ja harmaalla graniitilla verhoiltu säännöstelypato. Puiston keskellä sijaitseva hotelli hallitsee kosken partaalla avautuvaa näkymää. Imatrankosken voimalaitos on yhä maamme huomattavin vesivoimalaitos. Rakennustaiteellisesti ja teollisuushistoriallisesti arvokas voimalaitos rakennettiin 1923-28. Pato on samalta ajalta. Voimalaa on laajennettu kahteen otteeseen: 1934 – 1935 ja 1951.

21 Haukkavuori

Sijainti: Rautjärvi, Ruokolahti; Etelä-Suomen lääni

Maisemamaakunta: Itäinen Järvi-Suomi, Laatokan-Karjalan seutu

Pinta-ala: 300 hehtaaria

Haukkavuori on historiallisesti arvokas Pähkinäsaaren, Täyssinän ja Uudenkaupungin rauhojen rajavuori sekä kuuluisa maisemanähtävyys.

Luonnonpiirteet ja maisemakuva

Jyrkkärinteinen ja jylhä Haukkavuori sijaitsee Sarajärven pitkän lahden pohjukassa. Se kohoaa noin 80 metrin korkeuteen järven pinnasta. Sarajärvi on Laatokan valuma-alueen latvajärvi.

Vuoren laella olevalla näköalapaikalla kasvaa vanhaa kalliomännikköä. Vuorella on aikaisemmin pesinyt muuttohaukka.

Kallioon on hakattu Uudenkaupungin rauhan rajamerkki: vuosiluku 1722, risti ja kruunu.

Vuorelta avautuu monivivahteinen mäkinen metsä- ja vesistömaisema, johon vaikuttavan elementtinsä luovat lähimaiseman äkkijyrkästi veteen putoavat kalliopahdat. Muutama maatila viljelyksineen elävöittää pääasiassa luonnonpiirteisiin perustuvaa maisemakuvan. Ohi kulkevalle maantielle näkyy jylhä vuorimaisema. Kalliomänniköiden hakkuita tulisi maisemallisista syistä välttää.

20 Tarnala

Sijainti: Parikkala; Etelä-Suomen lääni

Maisemamaakanta: Itäinen Järvi-Suomi, Laatokan-Karjalan seutu

Pinta-ala: 1 400 hehtaaria

Tarnalan rantakylä ympäristöineen edustaa hyvin Laatokan-Karjalan monivivahteista luontoa ja perinteisiä kulttuuripiirteitä.

Maisemakuva

Tarnalan maiseman keskeisenä luonnonelementteinä ovat vesistö sekä korkea drumliinimäki. Pienipiirteinen maisema muodostaa tasapainoisen ja vaikuttavan kokonaisuuden.

Pienen Rautjärven rannalta näkyy kauniisti pellon ja vesistön yli drumliinimäelle, jolla kylä viljelyksineen sijaitsee. Mäeltä taas avautuu monipuolinen karjalainen maisema vesistöineen, metsineen ja peltolaikkuineen. Kylämaiseman yhtenäisyyttä rikkovat jonkin verran uudisrakennukset ja niiden epäonnistunut sijoittelu.

Luonnonpiirteet

Pienen Rautjärven pohjoisosa kuuluu valtakunnalliseen lintuvesien suojeluohjelmaan. Järven vedenpintaa on laskettu kahteen otteeseen, mikä on jättänyt jälkensä rantamaisemaan. Rannat ovat loivia, matalia ja reheviä ja paikoin niitä reunustaa leveä pajukkovyöhyke. Laatokan-Karjalan seudun poikkeuksellinen rehevyys ilmenee täällä vesistön ravinteikkuutena.

Järven rannalla sijaitseva massiivinen drumliini kohoaa noin 45 metriä järven pinnan yläpuolelle ja se erottuu selväpiirteisenä ympäröivästä kumpuilevasta maastosta. Peltaja ja vesistöä ympäröivät mäntyvaltaiset metsät, ja viljelysten laitoja ja rantoja värittävät haavikot ja tervalepikot. Kylän alueella on maisemallisesti arvokkaita suuria puuryhmiä. Viljelykset laskeutuvat suurelta osin suoraan rantaan.

Kulttuuripiirteet

Kylä on vankkaa maanviljelyaluetta. Viljanviljelyn lisäksi harjoitetaan edelleen myös karjataloutta, mistä kertovat siellä täällä olevat laidunmäet ja -rinteet. Etenkin Kuposenmäen laidun elävöittää maisemakuvaa. Tarnalan kylä edustaa Itäisen Järvi-Suomen perinteisintä asutustyyppiä, mäkiasutusta. Asutus on täällä sijoittunut drumliiniharjanteen lakiosiin ja ylärinteille, ja viljelyk-

set sijaitsevat paitsi rinteillä myös laella rakennusten lomassa. Tilat ovat sijoittuneet mäelle vaihtelevan tiiviisiin rykelmiin.

Kylän rakennuskanta on pääosin vanhaa ja hyväkuntoista. Osa uudisrakennuksista on perinteiseen tyyliin sopeutuvaa, mutta keskeisellä paikalla sijaitsevat kylän uudet, nyt jo toimintasa lopettaneet, kaupat sekä rapistumaan jätetyt vanhat rakennukset rikkovat maisemakuvan eheyttä. Lamilan, Ala-Kiisken ja Hytinmäen tilojen muodostama aukea metsä-laikkuineen ja vanhoine riikineen on pienipiirteisyydessään kaunis. Aukean läpi kulkevalta kärrytieltä avautuu hienoja näkymiä etelään. Mäkelän, Jaakkolan ja Ranta-ahon tilojen kokonaisuus käsittää lukuisia vanhoja ja kauniita rakennuksia. Kylän halki kulkeva tie sulautuu hyvin maisemaan. Siltä erkanee viehättäviä kärryteitä tiloille.

Etelä-Karjalan liitto